Roser Vernet: “La destrucció de la memòria dels llocs és com si ens fessin alguna cosa al cervell i una part del que som s’esborrés”

Autor: Montserrat Serra
Data de publicació: 17-04-2024

Club Editor publica l’‘opera prima’ d’aquesta autora, que impacta per sorpresa en la literatura catalana. El llibre és una mena d’observatori del lloc, un paisatge personal, emocional i físic.

Roser Vernet debuta en el món de la literatura amb Lo mig del món (Club Editor), un relat memorialístic en forma de proses curtes, que tenen la força d’embolcallar el lector dins una literatura hipnòtica, de fer-lo caminar pels llocs de la seva memòria, pels interrogants de la seva vida i li fan prendre consciència dels llocs que habita, i de com els habita, però també de com els habitem col·lectivament. Perquè “el lloc és la gent”. Per això podríem dir que Lo mig del món és un mena d’observatori d’un paisatge personal, emocional i físic.

Cada lloc que habitem és el mig del món. El lloc essencial de Roser Vernet és el Priorat, sobretot el de la infantesa i el d’una etapa de maduresa fecunda que l’ha portada fins a escriure aquest llibre. Pel mig, la clandestinitat, l’exili, el retorn, els amors, la llengua, i la lluita cívica per defensar un territori maltractat, que és habitualment invisible per al conjunt del país, i que lliura tota mena de batalles. La darrera, i en temps de sequera: el robatori de l’aigua del riu Siurana.

Tot i ser el primer llibre que publica, Roser Vernet fa temps que escriu i que reflexiona i treballa pel paisatge, la cultura i una manera de gestionar el territori del Priorat, a partir de la gent que hi viu (des de la base, se’n diria). Per això, la trobem en moviments com ara Prioritat, de què va ser coordinadora durant els deu anys de procés de redacció del dossier de la candidatura del paisatge del Priorat a patrimoni mundial de la UNESCO. També és fundadora l’any 2006 del Centre Quim Soler la Literatura i el Vi al Molar, en què s’impulsen projectes com ara Priorat en Persona, que vincula el paisatge del Priorat amb els escriptors del país, per a crear un diccionari literari d’aquest paisatge excepcional.

El llibre té un final d'alt voltatge que Vernet dedica a algunes lluites polítiques que ha lliurat el territori. Una de les grans batalles guanyades va ser la d'evitar la construcció de la central eòlica que es volia construir damunt la serra del Montsant. Aquell dia va sortir tota la gent del Priorat a mostrar el rebuig. I també tracta les claus de la candidatura del Priorat a patrimoni mundial de la UNESCO.

—Comencem per la idea que articula el relat, que és el lloc. El lloc com una manera d'habitar el món.
—El fet d'existir ja implica un lloc. Però aquest lloc, de manera volguda o no, conscient o no, sempre té una importància en tot allò que som i en tot allò que fem.

—A la novel·la, el lloc és físic, però també és un lloc interior. I al llarg del relat, aquest fora i aquest dins es relacionen, perquè van lligats. Tot i que el lloc, en aquest llibre, és explícitament el Priorat.
—La importància que pot tindre el lloc es troba precisament d'acord amb això, que no és només un espai on un se situa i viu, sinó que també és una tensió entre ser i no ser i entre marxar i tornar. El Priorat que jo visc, que jo habito, i que m'habita, no és el mateix que el de ningú altre. Perquè és una cosa molt personal, tot i que hi ha una part molt compartida. La relació de cadascú amb el lloc no és mai la mateixa. I en qualsevol lloc que habitem i que ens habita, sempre hi ha aquesta tensió entre el dins i el fora que el constitueix, perquè, si no seria una porció d'espai i prou. Evidentment, cadascú conforma un paisatge segons les seves vivències, els seus estrats, maneres d'entendre el món, reflexions, capacitats d'interpretar-lo o maneres d'interpretar-lo.

—Més enllà d'això, que ja hi tornarem, el llibre comença amb una proclama que marca el punt de vista. La frase: "El lloc és la gent."
—És que el lloc és la gent. Perquè més enllà del que és propi, ja hi poses la comunitat. I és evident, perquè qui parla del lloc són les persones. Què podem dir? Que el lloc també parla. Sense la gent, la consciència del lloc no té sentit. Per tant, aquesta frase, que manllevo de l'estimat artista Jordi Boldú, sembla que sigui una obvietat, segons com t'ho miris, però t'obre molts camins de les accions que fem: permet aproximar-t'hi o intentar aproximar-t'hi, formular reflexions i estirabots i el que convingui.

—I què més vol dir, aquesta proclama?
—Si el lloc és la gent, aleshores, si no hi ha gent, què passa? És d'aquelles frases que m'han fet reforçar un seguit de coses. Perquè, què són els llocs ignots, si encara en queden, o els llocs que no hi ha anat mai ningú, que ningú no n'ha transmès res? D'això la definició del diccionari en diu "una porció d'espai". Per mi una porció d'espai no és un lloc. Quan parlo de lloc forçosament hi ha implícita aquesta afirmació que el lloc és la gent. Per mi un tros d'espai de mar no és un lloc, és un tros d'espai de mar.

—Quan parleu del lloc el vinculeu a un altre element molt important en la vostra trajectòria personal i en la vostra conformació com a persona, que és aquesta idea del lloc com a paisatge i el paisatge com a rostre del territori. Per tant, sempre vinculat a la comunitat, a una tradició, una terra viscuda, a una herència, també.
—El paisatge és un dels temes que m'han acompanyat i la definició de Ramon Folch, que el paisatge és el rostre del territori, fa una mica el mateix paper que la del lloc és la gent. Aquestes frases són un lloc, també, on et quedes i l'explores, i a partir d'aquí veus tots els camins i caminets que se't poden obrir i que et conformen uns itineraris i un mapa.

—Quan parleu de paisatge, no us referiu a la part estètica i esteticista.
—La part esteticista del paisatge és real i no la nego, però si diem que el paisatge és el rostre del territori, que és la frase en qüestió, més enllà de l'estètica, em porta a remarcar que quan parlo de paisatge parlo d'aquesta relació absolutament íntima i també col·lectiva entre les persones i el lloc.

—En el llibre també parleu del paisatge com a memòria i de la memòria del paisatge (allò que dèiem que els llocs són físics i també són íntims). Escriviu: "Falsificar la memòria o destruir la memòria dels llocs, dels llocs que són la gent, mos condemna a errar per paratges eixorcs. Sempre arrossegarem lo dubte de fins on hem estat, o no, còmplices benintencionats i amnèsics de la desfeta." Això implica un compromís sobre el lloc.
—Per una banda, hi ha la destrucció de la memòria dels llocs, que finalment és la nostra memòria, és com si mos despullessin, o pitjor que això: és com si ens fessin alguna cosa al cervell i una part del que som s'esborrés. Aquesta és la manera més ferotge. Però després hi ha l'altra manera, més maquillada, més suau, que és suplantar la memòria. La tematització, la folkloització, en el pitjor sentit de la paraula, de les memòries del lloc, que tan sols es fa amb aquesta mania de la façana, per ensenyar una pseudomemòria del lloc. Davant d'això, podem fer veure que no ho veiem, però penso que ningú no és beneit per no veure què passa. I no fer res és ser-ne còmplice.

—Això us deu posar nerviosa.
—Hi ha una cosa que sempre m'ha molestat molt. Parlem sempre dels pecats o de les culpes, de l'acció que ha fet la

gent, i a mi el que m'emprenya més és l'omissió. Perquè qui fa alguna cosa s'arrisca, i es pot equivocar, i més i tot, pot ser una mala persona. Però qui no fa res representa que no és culpable de res i per mi és pitjor. Aquesta complicitat a vegades és inconscient, però la inconsciència, què vols que t'hi digui?, són excuses de mal pagador. Penso que tenim la capacitat i la possibilitat de veure què passa. I si triem còmodament no fer res (no hi era, passava per aquí i no he fet res…), per mi és pitjor. L'omissió em treu de polleguera.

—En aquest sentit, és important remarcar que aquesta actitud vostra va realment lligada a un activisme que heu exercit tota la vida de moltes maneres, però que al final és polític i cultural, que totes dues coses van lligades.
—Tot és política i tot és cultura.

—I aquest llibre, inevitablement, és absolutament amarat d'aquest activisme, que apareix amb una frase tan categòrica com "ens roben l'aigua" o en un altre moment, quan parleu veladament, però que s'entén perfectament, de la vostra clandestinitat i exili o, al final, quan expliqueu molt resumidament, però amb una gran intensitat, la candidatura del paisatge del Priorat a la UNESCO. Aquest activisme ja comença de molt jove, quan la no-omissió us porta a un compromís polític i entrar en la clandestinitat. Fet que us portarà a l'exili.
—Si has aterrat o nascut en un lloc, amb una gent, en unes circumstàncies, amb uns privilegis innegables, que et configuren com a persona, això hauria d'implicar ser mínimament responsable i intentar de ser protagonista de la teva pròpia vida i de la vida de la teva comunitat. A mi em costen d'entendre les actituds passives, perquè senzillament és intentar de ser protagonista de la teva pròpia vida i de la vida compartida. I no hi ha més misteri. Això en uns moments determinats pot implicar un seguit de coses i en uns altres en pot implicar unes altres. I hi ha graus, és clar, hi ha nivells, hi ha tot el que vulguis, perquè hi ha gent més agosarada i gent més discreta… i cada bèstia és cada bèstia.

—Com us conforma la relació amb el lloc l'època que heu de marxar i no podeu tornar? Avui el concepte d'exiliat se'ns ha fet molt present.
—Sempre tenim les etiquetes que ens diferencien les coses. Diuen que una cosa és un exiliat i una altra cosa un emigrant. Les fronteres entre això i allò són purament formals o convencionals. Per mi, qui està obligat a marxar d'un lloc, per les raons que sigui (econòmiques o climàtiques, que són les que ara vindran o ja vénen, o polítiques), és un exiliat. I això que dic ara, abans no ho hauria dit, segurament.

—Per què?
—Finalment, totes les raons de marxar no deixen de ser polítiques, sempre són polítiques. Per tant, marxar està bé, però quan hi estàs obligat és una altra història. I reviure en certa manera el lloc des de fora, des de la distància, per una banda, t'enriqueix aquesta mirada i t'enriqueix tot el que deixes, però, per una altra banda, també t'esbiaixa, perquè pot falsejar el lloc. Recordo haver parlat amb exiliats, amb fills d'exiliats de la guerra civil (família Tísner i Murià) i la visió que transmetia del país deixat, l'exiliat d'aquella època, que sempre tenia la maleta a punt, era la d'un lloc preciós. Es generen distorsions. Ara, no cal haver-se exiliat a la quinta forca perquè et canviï la percepció del lloc. Marxar per estudiar, per treballar, encara que sigui a cent cinquanta quilòmetres del poble, ja genera un canvi de mirada. I ara no sé on érem.

—En aquesta idea de l'exili i la clandestinitat i com conforma la mirada del lloc.
—El fet de no poder tornar és evident que hi afegeix un grau més. També t'ajuda a relativitzar coses i canviar les prioritats i la importància que dónes a segons quins elements del conjunt, de tot. Valorar coses que no valoraves i deixar de valorar-ne unes altres. Sobretot ressitues molt els diversos elements que acaben conformant no solament la mirada, sinó la manera de viure en aquell lloc.

—Després torneu i estudieu filologia i això també es nota molt, en el llibre. Hi ha el gust per les paraules, el gust per dir exactament allò que voleu dir. També aquest gust per cercar un dir, un to, i reivindicar una manera de dir pròpia del lloc. Us ha costat de trobar, aquest to?
—Penso que és de les coses que m'han fet xalar més: el repte de ser molt precisa amb això. L'esforç que hi pugui haver ha sigut molt plaent. Des de la tria totalment conscient no d'una variant dialectal, sinó del meu idiolecte.

—L'idiolecte.
—L'idiolecte és la variant pròpia, gairebé personal. L'idiolecte pot ser familiar, d'aquelles coses que només es diuen a la teua família, al teu entorn. Per tant, l'idiolecte és fet de la part del paisatge, de la part del lloc que és la llengua, la llengua parlada, perquè per mi l'oralitat és molt important, però n'hi ha unes altres que vénen d'uns altres llocs i d'uns altres moments.

—Agafar la cosa petita per fer-ne metàfora i arribar a la categoria és un recurs que feu servir sovint, amb elements

sobretot de la infantesa, dels avis, de quan éreu petita.
—Sí, perquè penso que això sí que és una de les coses que he après sobretot de la feina dels últims anys, de la manera de mirar i d'habitar un espai concret. La importància d'allò petit i de la constatació d'aquesta multitud de coses diverses que configuren un tot, i que el tot no s'entén sense aquesta mena de mosaic de moltes coses. Penso que això també és una qüestió d'edat, d'haver fet anades i tornades en uns altres àmbits, no necessàriament físics. Allò que diuen que quan ets jove vols canviar el món, oi? I el món és molt gran. I després diuen que és el món que et canvia a tu. Perquè això no passi es tracta d'anar reduint l'àmbit d'acció per establir una relació prou directa, perquè no passi a l'àmbit de les elucubracions teòriques i poca cosa més. Les teoritzacions són necessàries i no penso pas carregar-me-les, però si no van vinculades a una cosa concreta i arrelada, més de tocar de peus a terra, no m'hi acabo de sentir bé.

—Hi ha dues paraules, molt vostres, que apareixen molt sovint. Una és aspriva i l'altra, conlloga.
—Aspriva, aspriu, al Priorat no vol dir solament una cosa aspra, vol dir una cosa sola, sense acompanyament. També pot remetre a una essencialitat, si tu vols, sense parafernàlies ni faramalles. Això en sentit figurat.

—I conlloga?
—Conlloga és la base del comboi. A l'apartat que parlo de conlloga, és una mica la base de la cooperació ben entesa. Tu sol i aspriu no pots abastar-ho tot ni en pensaments. Ni tu ni l'altre. I fer conlloga és, per exemple, que avui, tots anirem al teu tros a ajudar-te a fer alguna cosa que et toca fer i demà vindreu tots a fer el que em toca fer a mi. És un hàbit molt sa en molts sentits, però que ara segurament seria penalitzat per la justícia i per les inspeccions dels Mossos d'Esquadra.

—Per què ho dieu?
—Perquè si vas a treballar a casa d'un altre, a ajudar-lo, i no tens un contracte de feina, doncs et fotran una multa. A vegades els Mossos es dediquen a anar pels trossos a veure si hi ha algú que treballi sense tindre papers. I la conlloga és d'aquestes tradicions que maten amb l'excessiva formalització de coses des d'àmbits que no tenen res a veure amb la realitat dels llocs. I és en la base d'una manera d'entendre la comunitat, que no fa grans teoritzacions, però en la realitat hi és.

—Abans dèieu que conlloga és la base del comboi. Què voleu dir amb comboi?
—No me l'invento, però sí que segurament li afegeixo significat propi: quan vius en un lloc on falta de tot, hi falta la massa crítica de persones per a tirar endavant projectes, fer comboi és un fet de supervivència. Tot i que sempre, en totes les circumstàncies, necessitem fer comboi. El comboi és fill de la conlloga. És una manera d'anar pel món i per mi és l'única que té sentit. Fer comboi, buscar còmplices per als projectes i les comeses, més enllà d'una consideració interessada, és la cosa més agraïda del món.

Montserrat Serra

Podeu llegir l'article original a través del següent enllaç:
https://www.vilaweb.cat/noticies/roser-vernet-la-destruccio-de-la-memoria-dels-llocs-es-com-si-ens-fessin-alguna-cosa-al-cervell-i-una-part-del-que-som-sesborres/